

Многобројне књижевне награде као да чине оно што критика не постиже: прихватају вреднија књижевна дела, истичу даровите писце. Но мало се од тога упамти, не трају у нашој свести ни добре књиге, ни значајни, смислени интервјуи, на пример. О вредним књигама културне историје говори се још мање, и запостављање те области значи тек праву неправду. Мислим да велику пажњу заслужују етнографска и културноисторијске књиге Драгослава Антонијевића (*Ритуални џранс, Дромена*), Љубинка Раденковића, Бојана Јовановића као и многобројне студије о нашој средњовековној књижевности Ђорђа Трифуновића. Као да је рецепција ових дела одложена за нека друга времена. Штета! Ђорђе Трифуновић је требало већ да добије и вашу угледну награду *Жичку хрисовуљу*.

Колико је који писац у овом тренутку заиста признат и познат – тешко је рећи. Поезија је изгледа опет испредњачила, њени квалитети су несумњиви и добијају дужну подршку. Или се вaram? Опазио сам, међутим, да известан број прозних дела није запажен, да је остао на маргинама нашег критичког вредновања. Лично сам читао са пажњом и уживањем романе Мирка Лукића (*Ујкин дом*), Крагујевчанина Александра Стаменковића (*Громовници*), Душана Микље (*Пућ у Адид Абебу*). Сада читам *Усиња на Овчар* Радојка Николића. Ни прозно дело Саше Хаџи Танчића није довољно вредновано. Сваком бих препоручио и путописну прозу Милке Лучић – *Сенке из Кнососа*.

Разуме се, многа дела наше прозе и поезије нисам стигао да прочитам, те не могу да ни их поменем. Чини ми се да оно што се пише у Црној Гори и тамо објављује, бива од нас све удаљеније. Немам ни довољно увида у оно што се објављује у Бања Луци, где изгледа да напоредо расту добри песници и врсни есејисти. Да ли и Приштина постаје све даља? Да ли се Нови Сад уморио од улоге српске Александрије? Колико је у нашој културној свести присутна наша средњовековна књижевност? Ко ће то да измери? Али верујем да оживљавање интересовања за нашу писану књижевност од почетака, од њених хиландарских дана до почетка XVIII века, једна сасвим сигурна и позитивна ставка у збиру оних културних и књижевних вредновања за која смо способни.

Београд, 29. август 1998.

Славко Гордић

ПЛОДНА И НЕПЛОДНА НЕСАГЛАСЈА

Размишљајући о превидима, нехајима и пристрасностима у књижевној критици, човек не може а да најпре не посегне за мерилима *правде* и *неправде*. Сабраније сагледавање *предмета* – да употребим ознаку *Повеље* за ову анкету – показује, међутим, да су ови термини „ненадлежни”. Не само стога што је плурализам мишљења и укуса родно тле и разлог постојања критике као такве, већ и зато што неминовни *историзам* књижевног стварања и књижевног живота напросто подразумева сударе и спорове, мене и „понављања” (свеједно да ли у знаку клатна или спирале), па и плодне и неплодне искључивости у прорицању уназад и унапред. Негодовати, рецимо, седамдесетих због структурализма као својеврсне јавне принуде, а

деведесетих против деконструкције и постмодернизма – исто је што и, борхесовски речено, хулити на свемир.

Кад је наша ситуација (и наша кожа) у питању, тешко је, ипак, сачувати мирноћу безинтересне мудрости. Слом претходне државе и толики видови актуелне стрепње и неизвесности уносе у законит „беспоредак” певања и мишљења и један претећи неред вредности. Ионако *сужен*, наш духовни простор бива и све више *издељен*, и то генерацијским и поетичким изгласама које као да чешће разграничавају (и конфронтирају) вулгарне интересе неголи творачке посебности. Као и понекад у прошлости, изгледа да се и данас жешће сударају завере осредњости него аутентични стваралачки инстинкти и програми.

Моје несистематично читалачко и критичко бављење овим веком на измаку не даје ми, вероватно, право да указујем на „тамна” (контроверзна) или „бела” (празна) места у големом простору критичког (пре)оцењивања новијег наслеђа и данашње продукције. Непретенциозни искази који следе пре су подсећања на неке олако заборављене и запостављене вредности неголи најавна некаквих открића. Евентуалне уопштавалачке натукнице тек су хипотетички оквири „разлозима неувиђања” за којима трага ова анкета.

Један од таквих увида наметнуо ми се по недавном поновном ишчитавању Вељка Петровића. Није ли у нас, у обрнутој сразмери с радозналошћу за забрањене и потиснуте гласове, згасла пажња за потврђене вредности? На удару таквог, обесног и расипничког нехаја, као да се наша и проза Вељка Петровића. Његових двеста педесет новела, уверен сам, привлачиће својим сувереним и драгоценим спрегом витализма и артизма нове читаоце и трагоце. Није све добро осмотрено и ваљано вредновано у овом големом и разноликом опусу. Или ми данас пружамо, можда, начелан отпор обиљу и пуноћи, претпостављајући нијансу, призрак и „прислух” (реч Вељка Петровића) импресивним и заокруженим обрисима?

Ново трагање у наизглед знаном простору додало би, свакако, понешто и висини српске поезије. Кад већ идем хронолошко-периодизацијским смером, поменућу и Десанку Максимовић. Једна домаћа и једна страна дисертација, као и низ релевантних парцијалних увида, нису исцрпили тему. Зашто не показати како су у шестој деценији, у време *Мириса земље*, неке неоспорне и неке симулиране новине неправедно заклониле зенит једног великог зрења? И како, доцније, гдекоја њена велика књига (*Ничија земља*) бива несрећно засењена њеним другим књигама. Љубитељу уопштавања као да се нуди још један налаз: не волимо чисте колико лаке рачуне.

Година рођења и смрти укључују сад у разговор и Владана Десницу (1905–1967). Писац на ничијој књижевној земљи, ни хрватској ни српској, враћа се својим приповедачким и романескним остварењима у наше видно поље. Ваља, међутим, рећи да есејистичка и критичка мисао овог писца – можда у складу с нашим прикривеном сумњом у полиграфу – није оцењена по заслуги. Читан поново, Десница и у овом домену показује вредност и актуелност. Можда помало крут у својој солидности, овај писац редовно плени својом луцидношћу. Његова велика култура, подједнако познавање страних књижевности и домаће баштине, философска, музичка и ликовна компетенција, надмоћна естетичко-поетичка свест и ауторска самосвест чине да и данас с великом радошћу и коришћу читамо његове есејистичке, критичке и аутопоетичке текстове.

За умне и „тешке” писце као да не мари много наше време. Постутопијска и постмодерна свест другде, не узимајући њихове творевине за

објекат критике, бар их користи као „подијум за игру” (М. Епштејн). Ми, најчешће, ни толико. Апсолутно ћутање којим су пропраћене неке фактички нове прозне књиге Бошка Петровића (у колекцији сабраних дела) говори много само за себе. Организована хвала и самохвала насртљивих не оставља много простора оним бољим, тишим.

Да није увек, па ни поглавито, одлучујући „таленат промене” (И. Секулић), уверава нас и пример Воје Чолановића. Не мора нас чудити што је прећутан у академски конципираном прегледу савремене српске књижевности који је написао угледан теоретичар и критичар. Зашто га, међутим, нема у разговорима и списима младих? Редак спој ерудиције, хумора и маште, Чолановићева ће проза увек мрсити рачуне онима који критичарски посао почињу и завршавају разврставањем. Његова новелистичка збирка *Оседлајти мећаву* изгледа данас бар двадесет година млађа него што казује година њеног објављивања (1958).

Рђаво осветљење, понекад, наслеђујемо из авнојевских времена и навика. Фарсичне – али и фаталне – републичке границе скривиле су злоћудну парцелизацију српског књижевног живота. Аутентичан лиричар самосвојног лексичког, ритмичко-интонацијског и сликовног профила, Дара Секулић неће, бојим се, никад изборити место које јој припада на средишњој сцени савременог српског песништва.

На крају овог пописа наших пропуста и дуговања, поменућу и неколико песника кратког века и зле судбине о којима сам – чини се, без већег одјека – својевремено већ писао. Писали су, дакако и други, али такође без примереног учинка. Имам на уму чудесног Александра Ристовића, постхумно *Трејерење* Милана Милишића – најбољу песничку књигу коју сам прочитао у последње три године, луцидну поезију Јудите Шалго (ређе помињану од њене прозе) и већ умногоме заборављену двојицу новосадских песника – Рада Томића и Борислава Милића, првог препознатљивог по изразитој вербалној машти а другог по неукротивој персоналној свога (анти)поетског говора.

Ако су у овом запису – који, срећом, ништа не озаконјује – притужбе махом адресоване на млађе критичаре, ред је да се некима од тих истраживача и антологичара (Делићу, Тешићу, Дамјанову, Ненину, Јовановићу, Микићу, Пантићу и Ломпару) упуту и која реч признања. У првом реду стога што њихов труд, уз све саморазумљиве отпоре и препреке, отежава и опште наше сиромаштво, мати резигнације и зловоље, чак и на местима где је сва наша нада.

Тања Појовић

У ПОТРАЗИ ЗА НОВОМ ИСТОРИЈОМ СРПСКЕ ПОЕЗИЈЕ XIX ВЕКА

У последње време изнова се отварају расправе о задацима националних наука. Ово се донекле може објаснити чињеницом да оквири ниједне од научноистраживачких области нису јасно омеђени. Тако се, на пример, и данас примећују недоумице око тога шта све спада у корпус српске